HISTORIE A SOUČASNOST ÚZEMÍ NPR BOŽÍDARSKÉ RAŠELINIŠTĚ A ÚZEMÍ NATURA 2000 KRUŠNOHORSKÉ PLATÓ

PAVEL KOLIBÁČ

Ing. PAVEL KOLIBÁČ
Od roku 1997 zaměstnanec Agentury ochrany přírody České republiky. Mimo jiné se podílel na realizaci nadregionálního ÚSES, základním mapování krajiny v rámci tvorby systému Natura 2000, tvorbě plánů péče o maloplošná chráněná území atp. Od roku 2006 se věnuje zejména činnostem spojeným se správou lesních majetků státu s právem užívání AOPK ČR, realizaci přírodě blízkého lesnického hospodaření a tradičních forem hospodaření v lesích.

Nerostné bohatství oblasti bylo využíváno již ve druhém století před naším letopočtem. Stříbro však bylo utajeno až do přelomu 15. a 16. století, kdy byly v této lokalitě otevřeny stříbrné doly. V té době vznikají v lesem porostlé krajině osady vyžďářením kousku porostu nebo na „tzv. zelených paloucích“ – „grýnech“. Příliv obyvatelstva těžícího dřevo dle své potřeby a pastva dobytka v lesích měly za následek devastaci a následný ústup rozsáhlých ploch lesa. První snahy o regulaci neřízené těžby se datují do doby okolo roku 1530 v listině o pronájmu lesů městu Jáchymov. O zlepšení stavu lesů usiloval také tamní správce a pozdější purkmistr Mates Enderlin, který již kolem roku 1540 doporučoval ponechání semenáčků a jejich ochranu a dále, aby při těžbě velkých stromů nedocházelo k poškození pod nimi rostoucího mlází. Na svou dobu a úroveň lesního hospodářství uplatňoval pozoruhodné myšlenky.

Tehdejším lesům se nevyhýbaly ani nejrůznější kalamity, tak například se tamní zdroje zmiňují o větrných smrštích a vánicích s následnými škodami z let 1537, 1556, 1559, 1612. Stav lesa dokládá i lesní řád z roku 1564, podle něhož byly tamní lesy tak zničeny, že „potřebné palivo mohlo být kryto převážně ležícím dřevem“. Následovaly i kalamity kůrovcové.

Po období rudných dolů přichází novodobá historie dolů uranových. V říjnu 1855 založil v Jáchymově profesor příbramské báňské akademie Adolf Patera továrnu na uranové barvy. Koncem 19. století se v Jáchymově těžilo 50 tun uranové rudy ročně. Zlom v těžbě uranu v Jáchymově nastal počátkem 20. století, kdy započala produkce radia, které bylo využíváno ve

Jeden s hlavních sběrných kanálů po dvou letech od provedení opatření, 2011. Foto Pavel Kolibáč

Jeden s hlavních sběrných kanálů po dvou letech od provedení opatření, 2011. Foto Pavel Kolibáč

zdravotnictví, následně v období 2. světové války a zejména v poválečných letech jako strategická zbrojní surovina. V tomto období těžba dosahovala výše až 3 000 tun ročně.

Kromě dřeva, jako důležitého zdroje při dolování, je potřeba také voda. A to v nemalém množství. Může se využívat k čištění, vyplavování hlušiny, ale také jako zdroje energie určeného k pohonu důlních mechanismů. V neposlední řadě samozřejmě k zásobování obyvatel pitnou vodou. K tomu účelu byly budovány rozličné kanály a nádrže, z nichž se mnohé zachovaly dodnes. Jako příklad je zde Seidlův rybník nebo Blatenský příkop. Důležitou kapitolou je stav a využívání zdejších rozsáhlých rašelinišť. V minulosti byla ložiska rašeliny těžena, a to jak pomístní těžbou, tak velkoplošnou skrývkou. Těmto zásahům předcházelo budování rozsáhlé sítě odvodňovacích kanálů. Takto vzniklé plochy byly následně jak zalesňovány, tak ponechávány spontánnímu vývoji. Ale to už jsme v novodobé historii této krajiny, kde v poválečném období dochází vlivem politických změn k odlivu obyvatel, k zániku většiny osad a samot a k opětovnému masivnímu zalesňování kdysi zemědělské půdy.

Je s podivem (nebo je to možná právě proto), že si toto území i přes všechny své dramatické proměny ponechalo velké přírodní bohatství. Tyto hodnoty se snaží ochrana přírody dále upevňovat, a to především formou maloplošných chráněných území, 24. 9. 1965 zřídilo tehdejší ministerstvo školství a kultury státní přírodní rezervaci „Božídarské rašeliniště“. V novodobější historii pak následuje ochrana širšího území v rámci soustavy Natura 2000 v podobě evropsky významné lokality Krušnohorské plató - CZ 0414110.

Předmětem ochrany je zde komplex lesních a nelesních společenstev na několika ložiskách vrchovištní rašeliny i na minerální půdě v jejich okolí, který se vytvořil v důsledku dlouhodobého a rozmanitého historického využívání území (těžby kovů, těžby rašeliny, lesnického i zemědělského obhospodařování). Chráněné území tvoří esteticky působivý krajinný celek a je biotopem mnoha chráněných a ohrožených druhů rostlin i živočichů. Nejvyšší přírodovědnou hodnotu mají klečové porosty na rašeliništích, dochované v několika celcích, které jsou jedinými relativně autochtonními, kontinuálně se vyvíjejícími porosty dřevin v rezervaci. Rašeliníkové smrčiny, blízké přirozeným, přímo navazují na porosty předchozího společenstva. Je to složitá, maloplošně proměnlivá mozaika různých mokřadních i mezofilních společenstev primární i sekundární nelesní vegetace a jejich sukcesních stádií, v nichž se vyskytuje největší podíl chráněných a ohrožených druhů. Na větší souvislé ploše jsou na dříve intenzívně obhospodařované zemědělské půdě v prostoru bývalé osady Spitzberghäuser (Wunderblume) zastoupeny podhorské květnaté kopníkové louky.

LES

Jedná se o dlouhodobě hospodářsky využívanou oblast, ve které postupně došlo k úplné změně druhové skladby lesa. Původní směsi smrku, buku, jeřábu a jedle, byly nahrazeny čistě smrkovými porosty. V 50. letech minulého století, po vysídlení obyvatel a náhlé změně využití krajiny, došlo k masivnímu zalesňování nelesních půd. V uplynulém období byly tyto porosty nadměrně poškozovány imisemi a následnými biotickými a abiotickými vlivy. Zejména se jedná o houbové patogeny, poškození podkorním hmyzem a v neposlední řadě poškození spárkatou zvěří, která navíc eliminovala šíření melioračních dřevin jako jeřáb ptačí, bříza karpatská, jedle bělokorá a buk lesní. V současné době představují nahodilé těžby veškeré mýtní těžby v území.

Hlavními problémy při nakládání s lesem, na které se zaměřují veškerá lesopěstební opatření, jsou jeho mechanická stabilita, a to ve všech věkových stupních, zvýšení podílu dřevin původní druhové skladby, zejména jeřábu ptačího, břízy karpatské, buku lesního a jedle bělokoré a zajištění

Individuální ochrana MZD - jedle bělokorá, 2022. Foto Pavel Kolibáč

jejich samovolného šíření a jejich důsledná ochrana proti poškození zvěří.
V případě porostů starých 60 let a výše již není možnost příliš měnit jejich prostorovou a druhovou strukturu. Zde se jedná především o zajištění kontinuity trvání lesa pomocí podsadeb a předsunutých kotlíků v místech samovolného prořeďování porostů a tvorbu enkláv vhodných k přirozené obnově melioračních dřevin jako bříza a jeřáb.
V případě mladších porostů jsou veškerá opatření směřována ke zvýšení jejich mechanické stability do budoucna a vnášení alespoň minimálního podílu melioračních dřevin. Jedná se o pěstování porostů maximálně rozvolněných s tvorbou nízko zavětvené koruny. Toho lze docílit pomocí velmi silných prořezávek a podpory hloučkovité porostní textury.
Vzhledem k tomu, že došlo na celém území k výraznému snížení množství výstavků melioračních dřevin, je snaha vytvořit pomocí podsadeb a kotlíků v území kostru porostů zajišťující samovolné šíření těchto dřevin do okolí. V současné době je přítomnost vysoké zvěře limitujícím faktorem rozšíření melioračních dřevin, a proto veškeré části této kostry musí být vysazovány buď s individuální ochranou, nebo do oplocenek.

VODA

Území Národní přírodní rezervace se dále nachází v ochranném pásmu 3. stupně přírodních léčivých zdrojů radioaktivních termálních vod Jáchymov a v ochranném pásmu vodárenských zdrojů.
Je zde památkově chráněný Blatenský příkop z roku 1540, tvořící část severní hranice a procházející též rezervací. Je zapsán ve státním seznamu památek okresu Karlovy Vary pod č. 490, č. rejstříku 4149.
Z hlediska vodního režimu byl největším zásahem komplex činností spojených s těžbou rašeliny. Vyhloubení odvodňovacích příkopů v rašelinných polohách NPR Božídarské rašeliniště (prováděné v mnoha etapách minimálně v průběhu celého 20. století) přímo ovlivnilo hydrologické a hydrogeologické poměry zrašelinělých a oglejených poloh dotčeného území a nepřímo i akumulaci podzemních vod minimálně v přípovrchové vrstvě horninového masívu. Odvodňovací kanály jsou velikostně velmi diferencované, jejich hloubka se pohybuje od cca 0,5 do 2,5 m a šíře od cca 0,5 do 5,0 m. Těmito opatřeními byla zásadním způsobem změněna dynamika přípovrchové zvodně v tělesech rašeliny. Pomalý hypodermický odtok podzemní vody v území je nahrazen zrychleným odtokem vody povrchové. Místy jsou též vlivem odvodňovacích prací napříměny drobné vlásečnicové vodoteče a odvodněna prameniště. V podstatě úplné odvodnění rozsáhlého území s velmi vysokými srážkovými úhrny v podmínkách extrémních srážek není schopno zadržovat vodu. V roce 2002 byly přívalovými srážkami poškozeny mosty i některé vodní díla.
Z tohoto pohledu plán péče o Národní přírodní rezervaci Božídarské rašeliniště vytyčuje jako prvořadý zájem ochrany přírody „zabezpečit další neodvodňování vrchovišť s porosty kleče, dále pak laggů a rašeliníkových smrčin při jejich okrajích. Následně pak navrátit odpovídající hladinu podzemní vody na dnes již zalesněné holiny rašelinných a podmáčených smrčin (lesních typů 8R1, 8T1 a 8G3).“
Proto byl v letech 2008 až 2012 realizován rozsáhlý projekt – „Revitalizace Národní přírodní rezervace Božídarské rašeliniště, hydrologická část – I. etapa a II. etapa“. Cílem navrhovaných opatření byla obnova přirozeného vodního režimu území v souladu s Plánem péče o Národní přírodní rezervace Božídarské rašeliniště. Revitalizační opatření byly navrhovány pouze pro pozemky ve vlastnictví ČR a ve správě Agentury ochrany přírody a krajiny ČR – tedy na historickém majetku města Jáchymov.
V rámci projektu byly v lesních porostech asanovány erozní rýhy a erozně nebezpečné těžební linky, drobné „vlásečnicové“ odvodňovací příkopy v mlazinách, ale také široké kanály vzniklé v minulosti těžbou rašeliny a následnou erozí, to vše v rozsahu

Individuální ochrana dřevin MZD – jeřáb ptačí, 2011. Foto Pavel Kolibáč

Jeden s hlavních sběrných kanálů po dvou letech od provedení opatření, 2014. Foto Pavel Kolibáč

Jeden s hlavních sběrných kanálů po dvou letech od provedení opatření, 2012. Foto Pavel Kolibáč

od několika jednotek až desítek cm až po 450 cm široký hlavní sběrný kanál. Všechna tato díla odvodňující území byla přehrazena řadou dřevěných přehrážek tak, aby byl zpomalen nebo zcela zastaven povrchový odtok vody z rašeliniště. Do volného prostoru mezi přehrádkami byl ukládán materiál z těžebních zásahů v okolních porostech. Celkem bylo do odvodňovací soustavy vloženo 2296 ks přehrážek čtyř typů.

Celková situace v území je však v současnosti ovlivňována zejména celkovým úhrnem srážek v jednotlivých částech roku. V letním období rašeliniště opakovaně trpí jejich naprostým nedostatkem, povrchová voda přímo v rašeliništi je v letním období velmi vzácná, množství vody v retenčních nádržích jako Seidlův rybník či Mrtvý rybník jsou celoročně pod normálem. Ani sněhová pokrývka celkovou bilanci nijak nezachraňuje, takže i jarní období, která by měla být na množství půdní vlhkosti nejbohatší, jsou suchá. To nepřispívá jak stavu rašeliništní vegetace, tak stavu lesních porostů a jejich obnovy. Kdysi v tomto vegetačním stupni běžné jarní výsadby, jsou dnes přesouvány na podzim.

ZÁVĚR

Managementové zásahy v území, budou nadále směřovány k zajištění kontinuity a zlepšení stavu území NPR a to zejména do oblastí stabilizace a prostorové strukturalizace lesních porostů, obnovy přirozeného vodního režimu a vhodné údržby stávajících bezlesí. V neposlední řadě je třeba zmínit rekreační funkci území a zvyšující turistickou zátěž, kterou bude nutné v nastávajícím období vhodnými formami regulovat.